

van
swieten
society

Maandag 17 februari 2020

TivoliVredenburg – Hertz – 20.00 uur

VAN SWIETEN SOCIETY

Beethovens Valentijn

Raoul Steffani bariton

Heleen Hulst viool

Sara DeCorso viool

Elisabeth Smalt altviool

Diederik van Dijk cello

Bart van Oort fortepiano

Ludwig van Beethoven 1824-1884

Adelaide, opus 46

Pianokwartet in es klein WoO 36 nr 1

Adagio assai

Allegro con spirito

Thema met zes variaties

An die Ferne Geliebte, opus 98

Auf dem Hügel sitz ich spähend

Wo die Berge so blau

Leichte Segler in den Höhen

Diese Wolken in den Höhen

Es kehret der Maien, es blühet die Au

Nimm sie hin denn, diese Lieder

- pauze

Drie Schotse en Ierse Lieder

(Iers) *The Morning Air Plays on My Face* WoO 152/4

(Schots) *Faithfu' Johnie*, op 108/20

(Schots) *Oh sweet were the hours* (Wine, Wine Wine) op 108/3

Strijkkwartet in F groot opus 18 nummer 1

Allegro con brio

Adagio affetuoso ed appassionato

Scherzo. Allegro molto

Allegro

Beethovens Valentijn

Er zijn veel verhalen over Beethovens onbeantwoorde liefdes.

Hij verkeerde vaak in adellijke kringen maar die waren onbereikbaar voor een gewoon musicus, hoe geniaal en bewonderd ook. Het was Beethovens tragiek om alleen via

brieven en muziek met een aanbeden jongedame te kunnen communiceren. *An die Ferne Geliebte*, de eerste liederen-cyclus ooit en een van de mooiste uit de romantiek, vangt de essentie van onze Valentijnsdag. Maar Beethovens warme hart klinkt in al zijn liederen en kamermuziek. Volgens Czerny is er geen enkel werk van Beethoven zonder een buiten-muzikale (en vaak romantische) inspiratie, zoals de tragedie van Romeo en Juliet zich voor doet in het eerste strijkkwartet.

Adelaide

Beethoven schreef voor Adelaide, op tekst van Matthison, een groot aantal schetsen. De compositie duurde volgens biograaf Barry Cooper ruim drie jaar, een ongebruikelijk lange tijd. Op 8 februari 1797, bijna op onze huidige Valentijnsdag, verscheen de advertentie in de *Wiener Zeitung*: Adelaide door Matthison. Een cantate voor stem met pianobegeleiding, op muziek gezet en opgedragen aan de auteur, door Ludwig van Beethoven. Artaria en Co., Wenen.

*Einsam wandelt dein Freund im Frühlingsgarten,
Mild vom lieblichen Zauberlicht umflossen,
Das durch wankende Blüthenzweige zittert,
Adelaide!*

*In der spiegelnden Flut, im Schnee der Alpen,
In des sinkenden Tages Goldgewölke,
In Gefilde der Sterne strahlt dein Bildnis,
Adelaide!*

*Abendlüftchen im zarten Laube flüstern,
Silberglöckchen des Mais im Grase säuseln,
Wellen rauschen und Nachtigallen flöten,
Adelaide!*

*Einst, o Wunder! entblüht auf meinem Grabe,
Eine Blume der Asche meines Herzens.
Deutlich schimmert auf jedem Purpurblättchen:
Adelaide!*

Dit gedicht moet Beethoven geraakt hebben: zijn persoonlijke leven was vol van verlangen naar opeenvolgende geïdealiseerde en onbereikbare liefdes. Zijn emotionele verbintenis met het gedicht blijkt ook uit de dankbrief die hij later aan Matthison schreef:

Wenen, 4 Augustus 1800

Hoogst gewaardeerde vriend -

Met deze brief ontvangt u een van mijn composities die enige jaren geleden is gepubliceerd, maar toch, tot mijn schande, zult u er waarschijnlijk nooit van gehoord hebben. Ik zal niet proberen mezelf te verontschuldigen, of uit te leggen waarom ik een werk dat rechtstreeks uit mijn hart kwam, aan u heb opgedragen maar het toch niet aan u heb voorgelegd..... Mijn vurigste wens zal worden vervuld als u niet onverschillig bent over de manier waarop ik uw hemelse "Adelaide" op muziek heb gezet, en als het u aanspoort om binnenkort een soortgelijk gedicht te componeren; en, mits u mijn wens niet

*indiscreet vindt, om het onmiddellijk naar mij toe te sturen,
zodat ik al mijn energie zal inzetten om uw lieflijke poëzie haar
waarde te geven.*

*Wanneer u Adelaide speelt, denk dan soms aan
Uw oprechte bewonderaar,
BEETHOVEN*

Pianokwartet in es

Vanaf 1779 kreeg de negenjarige Ludwig compositieles bij hoforganist Neefe. Zoals elke musicus in Europa kende Beethoven Mozarts werken goed en was hij een groot bewonderaar. Hij speelde Mozarts pianoconcerten met het hoforkest in Bonn en was later altviolist in zijn opera's. De musicoloog Lewis Lockwood zegt het zo: 'net zoals Mozart ooit aan zijn vader schreef dat hij 'ondergedompeld was in muziek', zo was Beethoven 'ondergedompeld in Mozart'. In 1785 had Mozart met zijn eerste Pianokwartet in g klein een enorme rage ontketend in de muzikale salons in Europa. Het lijkt geen twijfel dat dit kwartet Beethoven inspireerde om zelf ook kwartetten voor de ongebruikelijke bezetting van pianotrio plus altviool te schrijven. In het voorjaar van 1787 reisde Beethoven op kosten van de Keurvorst, die zijn talent ondersteunde, naar Wenen om les te krijgen van Mozart. We mogen aannemen dat deze nog ongepubliceerde kwartetten in zijn ransel zaten. Of de les ooit doorging is niet zeker; Mozart was in ieder geval een deel van het voorjaar in Praag. Toch lijkt het waarschijnlijk dat Beethoven voor zijn idool Mozart heeft gespeeld. Naar overlevering zei Mozart tegen aanwezige vrienden: 'let op deze jongeman, hij zal zijn naam vestigen in de wereld'.

An die Ferne Geliebte

Liederen behoren niet tot de meest bekende werken van Beethoven, maar hij schreef ze zijn hele leven. Toen hij in April 1816 de liedcyclus *An die ferne Geliebte* schreef had hij er al zeventig op zijn naam. Het was een moeilijke tijd. Zijn tragische liefdesbrief aan de 'Eeuwige Geliefde' was geschreven in 1812 maar de wanhoop over zijn onvermogen om een relatie aan te gaan was meer dan ooit voelbaar. Zijn gehoor was nu zo goed als verdwenen: Beethoven gaf zijn laatste recital in Januari 1815. Mede daardoor was dit een muzikaal rustige periode waarin Beethoven tijd vond om volksliederen te arrangeren voor George Thompson. Uiteindelijk zond hij er meer dan honderdvijftig naar de Schotse uitgever. Het volkslied was zeker van invloed op de liederen in *An die ferne Geliebte*. Met alle veranderingen in tempo, dynamiek, toonsoort in deze cyclus ontstaat een soort improvisatorisch spontaniteit. De zes liederen zijn door tussenspelen aan elkaar verbonden en het eerste lied wordt in het laatste nog eens aangehaald. Het effect is dat van een lang doorgaand lied, een noviteit. Niettemin zijn ze strak georganiseerd en daarmee de eerste romantische liedcyclus.

John Henken, Los Angeles Philharmonic Association

1. Auf dem Hügel sitz ich spähend

*Auf dem Hügel sitz ich spähend
In das blaue Nebelland,
Nach den fernen Triften sehend,
Wo ich dich, Geliebte, fand.*

*Weit bin ich von dir geschieden,
Trennend liegen Berg und Tal
Zwischen uns und unserm Frieden,
Unserm Glück und unsrer Qual.*

*Ach, den Blick kannst du nicht sehen,
Der zu dir so glühend eilt,
Und die Seufzer, sie verwehen
In dem Raume, der uns theilt*

*Will denn nichts mehr zu dir dringen,
Nichts der Liebe Bote sein?
Singen will ich, Lieder singen,
Die dir klagen meine Pein!*

*Denn vor Liebesklang entweicht
Jeder Raum und jede Zeit,
Und ein liebend Herz erreicht
Was ein liebend Herz geweiht!*

2. Wo die Berge so blau

*Wo die Berge so blau
Aus dem nebligen Grau
Schauen herein,
Wo die Sonne verglüh't,
Wo die Wolke umzieht,
Möchte ich sein!*

*Dort im ruhigen Tal
Schweigen Schmerzen und Qual
Wo im Gestein
Still die Primel dort sinnt,
Weht so leise der Wind,
Möchte ich sein!*

*Hin zum sinnigen Wald
Drängt mich Liebesgewalt,
Innere Pein
Ach, mich zög's nicht von hier,
Könnt ich, Traute, bei dir
Ewiglich sein!*

3. Leichte Segler in den Höhen

*Leichte Segler in den Höhen,
Und du, Bächlein klein und schmal,
Könnt mein Liebchen ihr erspähen,
Grüßt sie mir viel tausendmal.*

*Seht ihr, Wolken, sie dann gehen
Sinnend in dem stillen Tal,
Laßt mein Bild vor ihr entstehen
In dem luft'gen Himmelssaal.*

Wird sie an den Büschen stehen

*Die nun herbstlich falb und kahl,
Klagt ihr, wie mir ist geschehen,
Klagt ihr, Vöglein, meine Qual.*

*Stille Weste, bringt im Wehen
Hin zu meiner Herzenswahl
Meine Seufzer, die vergehen
Wie der Sonne letzter Strahl.*

*Flüstr' ihr zu mein Liebesflehen,
Laß sie, Bächlein klein und schmal,
Treu in deinen Wogen sehen
Meine Tränen ohne Zahl!*

4. Diese Wolken in den Höhen

*Diese Wolken in den Höhen,
Dieser Vöglein munter Zug,
Werden dich, o Huldin, sehen.
Nehmt mich mit im leichten Flug!*

*Diese Weste werden spielen
Scherzend dir um Wang' und Brust,
In den seidnen Locken wühlen.
Teilt ich mit euch diese Lust!*

*Hin zu dir von jenen Hügeln
Emsig dieses Bächlein eilt.
Wird ihr Bild sich in dir spiegeln,
Fließ zurück dann unverweilt!*

5. Es kehret der Maien, es blühet die Au

*Es kehret der Maien, es blühet die Au,
Die Lüfte, sie wehen so milde, so lau,
Geschwätzig die Bäche nun rinnen.*

*Die Schwalbe, die kehret zum wirtlichen Dach,
Sie baut sich so emsig ihr bräutlich Gemach,
Die Liebe soll wohnen da drinnen.*

*Sie bringt sich geschäftig von kreuz und von quer
Manch weicherer Stück zu dem Brautbett hierher,
Manch wärmendes Stück für die Kleinen*

*Nun wohnen die Gatten beisammen so treu,
Was Winter geschieden, verband nun der Mai,
Was liebet, das weiß er zu einen.*

*Es kehret der Maien, es blühet die Au.
Die Lüfte, sie wehen so milde, so lau.
Nur ich kann nicht ziehen von hinnen.*

*Wenn alles, was liebet, der Frühling vereint,
Nur unserer Liebe kein Frühling erscheint,
Und Tränen sind all ihr Gewinnen.*

6. Nimm sie hin denn, diese Lieder

*Nimm sie hin denn, diese Lieder,
Die ich dir, Geliebte, sang,
Singe sie dann abends wieder
Zu der Laute süßem Klang.*

*Wenn das Dämmerungsrot dann zieht
Nach dem stillen blauen See,
Und sein letzter Strahl verglühet
Hinter jener Bergeshöh;*

*Und du singst, was ich gesungen,
Was mir aus der vollen Brust
Ohne Kunstgepräng erklungen,
Nur der Sehnsucht sich bewußt:*

*Dann vor diesen Liedern weicht
Was geschieden uns so weit,
Und ein liebend Herz erreicht
Was ein liebend Herz geweiht.*

Schotse en Ierse Liederen

Tussen 1809 en 1820 schreef Beethoven het ongelooflijke aantal van 179 volkslied-arrangementen voor de Schotse uitgever George Thomson of Edinburgh (1757-1851). Thomson had ook componisten als Pleyel, Kozeluch, Hummel (die er meer dan 200 schreef) en Haydn geëngageerd - Beethoven was daar zeer goed van op de hoogte toen hij met Thomson onderhandelde over de prijs: 'Mr. Haydn was given a British pound for each air'. De eerste 53 arrangementen waren in juli 1810 klaar. Het opsturen van de partituren naar Edinburgh, te midden van de Napoleontische oorlog, was geen makkelijk opgave. Beethoven stuurde drie kopieën via drie verschillende routes en een jaar later nog een. Geen van deze vier pakketjes bereikte Edinburgh voor juli 1812. Later ging het sneller met de hulp van smokkelaars. Hoewel Beethoven er herhaaldelijk om vroeg werden de liederen zonder tekst naar Beethoven gezonden: hij kreeg alleen de melodie opgestuurd. Thomson had verschillende Schotse schrijvers, waaronder Robert Burns, in dienst genomen om nieuwe teksten te schrijven en die waren nog niet klaar. Niettemin benaderde Beethoven deze liederen als echte composities. Toen Thomson Beethoven vroeg om de begeleidingen te vereenvoudigen om het spelen thuis door muzikliefhebbers mogelijk te maken, antwoordde Beethoven: "Ik ben het niet gewend om mijn composities te herzien; ik heb dat nooit gedaan omdat ik er zeker van ben dat zelfs kleine veranderingen het karakter van de compositie aantasten. Het spijt me dat ik u teleur moet stellen, maar u kunt me dat niet kwalijk nemen want het was uw taak om mij beter op de hoogte te stellen van de smaak in uw land en de beperkte mogelijkheden van uw musici."

Strijkkwartet in F groot opus 18/1

Het eerste van de zes strijkkwartetten opus 18 - Beethovens eerste in het genre - wordt algemeen als het grootste van de zes beschouwd vanwege de enorme dynamiek en de sterke contrasten. De lyrische atmosfeer wordt dramatisch en indrukwekkend in het tweede deel. Beethovens vriend, de violist Karl Amenda, schreef hierover in een brief dat het de sterfscène van Shakespeare's *Romeo and Juliet* uitbeeldt.

Maar ook de partituur zelf wijst daar op, met aanwijzingen zoals "de laatste adem". Tussen de versie die Amenda van Beethoven kreeg en de versie die een jaar later door Beethoven naar de uitgever werd gestuurd zijn grote verschillen, waaronder de verandering van de aanwijzing boven het beladen tweede deel van *Adagio molto* naar het meer specifieke *Adagio affettuoso ed appassionato*.

Beethoven schreef over de herziene versie aan Amenda: "Zorg ervoor dat je jouw kwartet aan niemand geeft, ik heb drastische veranderingen aangebracht. Want ik weet nu pas hoe ik kwartetten moet schrijven; ik denk dat je dat zult kunnen zien wanneer je ze ontvangt."

Bart van Oort

Voorprogramma:

Walter Heijder: Beethoven - een 21ste-eeuwse visie

Is het in de 21ste eeuw (250 jaar na zijn geboorte) nog mogelijk om met een nieuwe visie te komen op de persoon Beethoven? Walter Heijder meent van wel en schreef daar een boek over. In dit voorprogramma vertelt hij op amusante wijze niet alleen over de inhoud van zijn boek, maar ook over hoe hij tot zijn nieuwe inzichten is gekomen.

UIT DE DAGBOEKEN VAN DE VAN SWIETEN SOCIETY

Raoul Steffani en Beethoven liederen

Ik ben net terug uit Hamburg waar voor mij het Beethovenjaar met een recital in de Hamburger Kunsthalle officieel van start is gegaan. Het is ontzettend interessant om Beethoven, die ik toch voornamelijk van zijn symfonische werk en door zijn enige opera *Fidelio* kende, nu van een andere kant nog beter te leren kennen. Ik verheug me dan ook zeer op de concerten met de Van Swieten Society. Niet alleen omdat ons programma zo'n mooie dwarsdoorsnede van Beethovens kamermuziekrepertoire vormt maar ook omdat ik samen met Bart aan de fortepiano nieuwe facetten van Beethoven vind.

Een nieuwe ervaring voor mij. Dichter bij Beethoven kunnen we niet komen!

Elisabeths Darmsnaren

Mijn altviool is een taai beestje. Concert na concert laat deze trouwe metgezel zich verstemmen, bepotelen en besnaren, al naar gelang stijl en periode: kale darmsnaren, omwonden darm, moderne snaren, dan weer darm. Tot nu toe ging het goed, maar plotseling keert hij zich tegen me, met vals gepiep. Tegen beter weten in dram ik nog even door, maar als een altviool nee zegt bedoelt hij nee. Enfin, we hebben inmiddels een vredesakkoord bereikt: hij mag op darm blijven tot en met Beethovens Valentijn. Het nieuwe-muziek concert vlak ervoor ga ik ook op darm spelen, het is toch in Darmstadt dus dat moet kunnen.

Bart gaat op reis

Van Beethovens muziek word je in de concertzaal en in de collegezaal, in de studeerkamer en in de leskamer, in de opnamestudio, in de bibliotheek en vanuit de luidsprekers blij. Ter

ere van Beethovens 250e geboortjaar ben ik op 1 februari in Antwerpen voor de eerste Beethoven marathon van het jaar, dan naar Brno, Oslo, nog een Beethoven marathon in New York, en naar London. Na de zomer weer naar de USA voor een festival in mijn oude universiteit, de UK (nu in Kent, heerlijk), Sevilla, naar het meest noordelijk gelegen conservatorium ter wereld in Tromsø, Köln, Hong Kong (als dat veilig is) en vlak voor kerst naar Italië. We zien vanuit het vliegtuig het jaar voorbij vliegen.

Sara's Wenen

Terwijl ik schrijf kijk ik uit een raam naar de Domkerk van Keulen, maar de muziek en verhalen in mijn hoofd komen uit een andere stad, Wenen. Ik ben met Schubert bezig- 3 symfonieën op tournee met B'Rock orkest. Geweldige muziek, en zo kleurrijk en transparant op historische instrumenten. Ongelofelijk om te denken dat zoveel van Schuberts muziek in zijn eigen tijd zo ondergewaardeerd was. Het project is een mooie voorloper van het volgende Van Swieten Society programma, gecentreerd rond Schuberts vereerde stadgenoot Beethoven.

Diederiks favoriete componist

Met Combattimento en harpiste Lavinia Meijer reizen we in deze eerste weken van het nieuwe jaar stad en land af met muziek uit de 14e tot en met de 21ste eeuw. Februari is voor educatie: schoolconcerten met Combattimento en invallen op de Utrechtse muziekschool. Muziekonderwijs is zoeken naar de balans tussen het behouden van het speelplezier en het soms onvermijdelijke ploeteren met cellotechniek. Dan Beethovens Valentijn! Een heel jaar in het teken van mijn op één na favoriete componist en dan het spits afbijten met vijf uitvoeringen van het eerste strijkkwartet is een voorrecht. Op één in mijn pantheon van componisten staat natuurlijk Bach. Als privé projectje studeer ik zo nu en dan de 6e cellosuite. 2020 lijkt me een mooi jaar voor deze door mij tot dusver vermeden bergtop.

Heleens liefdes

Met mijn beide liefdes moderne en klassieke muziek ben ik bij Beethoven goed af. Wat een nieuwlichter was hij! Ik speel nu de Missa Solemnis met het Orkest van de 18de Eeuw en verbaas me erover hoe hij de boel laat vastlopen en stilstaan. Weerbarstige muziek afgewisseld met hemelsgierend mooie hymnes. Je voelt dat hij op zoek is naar nieuwe wegen en grenzen over wil. De grenzen die ik zelf dezer dagen moet slechten zijn op instrumentaal gebied. Voor de voorstelling *Het Arsenal der Ongeleefde dingen* van componist Mayke Nas en beeldend kunstenaar Teun Hocks met mijn groep Nieuw Amsterdams Peil heb ik de zaag weer ter hand genomen en probeer die aan het zingen te krijgen. Het blijkt een heel delicaat evenwicht om deze Bahco Stradivarius in trilling te brengen. Op 20 februari nog te horen en zien in TivoliVredenburg.

Meer Van Swieten Society horen in TivoliVredenburg?

Maandag 20 april 2020 | 20.00 uur | Hertz

Muziek voor de koning van Bach, Beethoven en Mozart